

SJEZD ČS. GEOGRAFŮ A AKTUÁLNÍ SPOLEČENSKÉ ÚKOLY

(K XIII. sjezdu čs. geografů v Plzni)

V roce 30. výročí osvobození naší vlasti se sejdou geografové z celé republiky na svém XIII. sjezdu v Plzni. Tato příležitost skýtá možnost hodnotit, bilancovat naši práci, náš podíl na výstavbě socialistického Československa. Retrospektivní pohled nás přesvědčí, že nebyly využity všechny příležitosti a možnosti, které by našemu oboru příslušely v jeho možné společenské realizaci. Příčiny jsou různé, mnohé mají objektivní charakter. Aktivní přístup a podíl na formování socialistické společnosti a její výstavbě měl být věcí cti každého geografa. Programové úkoly 14. sjezdu strany, jeho pléna o otázkách výchovy v červenci roku 1973 a další o úkolech vědy ve vědecko-technické revoluci dávají k tomu i našemu oboru dostatek příležitostí.

Plzeňský sjezd chce navázat právě na ty tradice československé geografie, které spočívaly na její materialistické podstatě. Proto program plzeňského sjezdu vychází z aktuálních společenských úkolů: škola — životní prostředí — ekonomika. Na jejich cílevědomém řešení v zájmu zlepšování a zajišťované progresivity se musí náš obor, geografie, plně podílet. Nelze říci, že by předchozí sjezdy neusilovali v rozhodných částech svých jednání a usnesení o svůj podíl na společenském dění, avšak mnohé závěry se staly spíše programovým prohlášením než vlastním programem geografů. Bude zapotřebí podpory všech geografů, aby konkrétně stanovený program a cíle sjezdu zaktivizovaly naše řady bez ohledu, zda jde o geografii na vědeckých pracovištích, v praxi nebo na školách.

Je skoro symbolické, že v Plzni se konal III. sjezd čs. geografů právě před 40 lety, který byl posledním v buržoazním Československu; XIII. sjezd se koná v západočeské metropoli v době kdy oslavujeme již 30 let socialistické republiky. Máme možnost retrospektivně srovnávat změny nejen v naší společnosti, ve výstavbě naší země, ale jistě bude vzpomenuáno fundamentálních změn i v samotné podstatě, filosofickém přístupu čs. geografie v úvodním hodnotícím referátu o čs. geografii v mezisjezdovém období na zahájení prvního dne sjezdového jednání 1. července předsedou ústředního výboru ČSSZ prof. dr. Milošem Noskem, DrSc.

Ústřední výbor Čs. společnosti zeměpisné při ČSAV rozhodl, aby hlavní sjezdové jednání bylo věnováno problematice z hlediska společenského nadmíru důležité — školské geografii. Poprvé v historii sjezdů se sejdou na tomto společném jednání geografové bez rozdílu zaměření, jak to vyžaduje její důležitost a podíl na formování aktivní socialistické generace. Jednání nebude tudíž uzavřeno v sekci, v níž by sami školští geografové nemohli vyřešit ty otázky a problémy, které by stály za hranicemi jejich možností. Ústřední výbor očekává, že právě přední čeští a slovenští geografové přispějí k vědeckému řešení a praktickému prosazení zeměpisu jako předmětu, který svým obsahem vychovává a vzdělává,

realizuje materialistické pojetí v dialektické jednotě a příčinnosti „v systému přírodního prostředí a systému lidské společnosti v prostoru a čase“.

Hlavní sjezdové jednání „Postavení zeměpisu ve výchovně vzdělávacím systému“ vychází z úkolů 14. sjezdu a pléna ÚV KSČ z července 1973. S programovým obsahem tohoto jednání byli seznámeni představitelé českého a slovenského ministerstva zvláštními delegacemi, prostřednictvím vědeckého kolegia ČSAV geologie — geografie také presidium Čs. akademie věd a zástupci stranických orgánů.

Specifika zeměpisu jako vyučovacího předmětu není dosud doceněna z hlediska jeho trvalého úsilí o zvýšení ideově politické výchovy a vzdělávacího významu. V souvislosti s posláním sjezdu soustředí se hlavní jednání na politickovýchovné působení předmětu v komunistické výchově, na obsahovou modernizaci zejména vzhledem k vědeckotechnické revoluci a problematice životního prostředí, na překonání encyklopedičnosti, statickosti a popisnosti, na technickou modernizaci vyučovacích metod a forem a na obsahovou stránku učebnic a map.

Z výchovných úkolů a cílů zeměpisu nutno především zdůraznit význam zeměpisu jako předmětu, který se cele podílí na formování osobnosti žáka, jeho výchovně vzdělávací možnosti pro obsahově formativní a informativní charakter učiva. Faktografický obsah předmětu vytváří systematický přehled o materiálnosti světa a o permanentní dialektice změn v přírodě a ve společnosti. Geografické prostředí je výsledným projevem vzájemného působení přírody a společnosti v dialektické jednotě o boji protikladů. Političnost předmětu se projevuje ve vztazích ekonomiky a politiky, v sledování významu socialistické integrace a role SSSR v internacionálním úsilí za hospodářské a politické posílení mírového světa. Obsah předmětu vylučuje apolitičnost. Ve výchovně vzdělávacím procesu nutno usilovat o patřičný výběr, utvářet systém (strukturalizace učiva), využít ostatních výchovných prvků, především emocionálních, jako lásku k vlasti, vychovávat k socialistickému vlastenectví a internacionalismu, přispívat k obraně společnosti vlasti a socialistického společenství a k vytváření socialistického životního stylu, perspektiv vývoje komunistické společnosti. Zeměpis se podílí na rozvíjení charakterových a volních rysů, vytváří návyky permanentního doškolovacího procesu za podílu tisku, rozhlasu a televize.

Obsahová modernizace zeměpisu jako školního předmětu přímo podmiňuje a umocňuje jeho výchovně vzdělávací úkoly a postavení mezi předměty. Nezbývá i nám, než opakovat slova pronesená již před čtyřiceti léty ve školské sekci třetího plzeňského sjezdu ke školskému zeměpisu: osnovy neodpovídají stavu společenského vývoje a tím zaostává i obsah předmětu. Musíme rozšířit: nezajišťuje zcela ani sociálně ekonomické změny, filosofický a obsahový přístup marxistické geografie. Systémový přístup k obsahu učiva, důraz na obecnou metodologii předmětu může zajistit lépe pochopení úlohy geografického prostředí z hlediska ochrany a tvorby životního prostředí i v regionální geografii při maximálním uplatnění interdisciplinárních vztahů.

Obecné potřeby vyžadují změny osnov výuky geografie na všech stupních škol a její zavedení (i ve školách odborných a učilištích). Vyžadují i posunutí předmětu do vyšších tříd, a to vzhledem ke skutečnosti, že zeměpis je předmětem, který podává vědeckou syntézu a komplexní pohled na rozvíjející se socialistickou společnost. Obsahová modernizace klade i větší důraz na odbornou fundovanost učitelů geografie. V souvislosti se změnami obsahu bude nutné změnit i náplň ev. i organizaci postgraduálního studia v oboru.

Technická modernizace vyučování zeměpisu musí následovat modernizací obsahovou. Jejím důsledným zajištěním můžeme dosáhnout maximální výchovný

a vzdělávací efekt v omezeném časovém rozpětí, které může škola věnovat geografii ve svém výchovně vzdělávacím systému. Vedle optimálního využívání běžné didaktické techniky bude zapotřebí zkoumat možnosti lepšího využití např. učicích strojů, sestavování programů pro ně, vytváření dalších pro geografii specifických pomůcek, zvláště trojrozměrných. Mimořádnou pozornost nutno věnovat tvorbě a využití typicky zeměpisných pomůcek jako map, školních atlasů, globů, plastických map, pracovních sešitů, jež musí zajišťovat vzdělávací cíl z hlediska obsahových změn předmětu a odpovídat mentálnímu věku žáků na různých stupních škol. V souvislosti s optimálním využíváním pomůcek, zvláště specifických pro předmět, nutno dořešit didaktickou funkci odborných učeben geografie, které by měly nabývat laboratorního charakteru. Vzhledem k postavení zeměpisu pro všeobecné vzdělání bude zapotřebí širší kontakt s muzei, podle možnosti realizovat permanentně doplňovaná „geografická muzea“, rozšířit spolupráci s výstavami, planetárii apod. Také školní obraz by měl nabýt dynamičnosti, již poskytuje diapozitiv a zvláště školní film, který zatím neodpovídá zcela potřebám předmětu, tak citlivému na společensko-ekonomické změny.

Učebnice geografie by — vedle samozřejmých pedagogických a didaktických hledisek a specifických z teorie vyučování zeměpisu — měly zajišťovat změny plynoucí z obsahové modernizace. Uspořádání učebnice musí udržovat především komunikativní spolupráci mezi žákem, studentem, učitelem, vyučovacím procesem a společenskou praxí (výchova pro život), v jednotě vědního a výchovného obsahu a působení.

Aktivní metody vyjádřené pracovními a problémovými principy a návaznost na modernizovaný didaktický proces výuky nutno klást jako jeden z hlavních požadavků na učebnice, stejně jako technické a výtvarné uspořádání z hlediska funkčnosti (obrázky, kartogramy a jiné grafické projevy, tabulky a podobné přehledy). V souvislosti s aktivitou žáka ve vyučovacím procesu nelze zapomínat na reaktivizaci interdisciplinárních vztahů, využití techniky a specifických pomůcek, zvláště atlasu, map, ale také diapozitivů a filmů ve vzájemné korespondenci s obsahem učebnice. Jejím doplňováním a aktualizací obsahovou i politickou by mohly být určité formy pracovního sešitu, cvičebnice, doplňková literatura, ale hlavně časopisy (dětské i odborné podle věkového stupně) a také rozhlas a zejména televize. Se sestavováním učebnice by měly být paralelně připravovány doplňující pomocné knihy pro učitele, aktualizací materiály, terminologický slovník a moderně koncipovaný metodický průvodce.

I když se problematika školské geografie stává hlavním předmětem jednání sjezdu, nebylo by správné domnívat se, že je jediným hlavním problémem geografie. V úvodu bylo již konstatováno, že geografie jako věda si v naší republice dobyla jen dílčích úspěchů při výstavbě socialismu a rozvoji naší společnosti. Zůstává proto před námi mnoho úkolů, jejichž zajištění je především otázkou zkvalitnění výchovy nové generace geografů a zvýšení odpovědnosti při povolání podílu geografie na řešení společenských projektů. V tomto směru patří největší zásluhy kolektivu pracovníků Geografického ústavu ČSAV v Brně, který projevuje velké úsilí o vytvoření jednotné fronty geografů v soustředování kolektivů při řešení státních úkolů, stává se teoretickým a aplikačním střediskem, aniž by podceňoval tradici, váhu a potencionální možnosti universit, ev. i jiných geografických pracovišť. Současně z hledisek kartografie nutno stejně tak konstatovat u n. p. Geodézie a reprezentanta jeho veřejné produkce — nakladatelství Kartografie.

Ochrana a tvorba životního prostředí je považována za hlavní a stěžejní úkol vědecké geografie. Úkol má mimořádnou společenskou platnost z perspektivního

vývoje a výstavby socialistické a komunistické společnosti a vlastně z obecných hledisek života na naší zemi vůbec. Proto jsou tyto problémy řešeny jak v rámci RVHP, tak i v mezinárodní organizaci Unesco. Úkoly a cíle, praktický podíl geografie bude řešen v sekci při druhém dni sjezdového jednání, neboť naše socialistická geografie má zájem na uchování a aktivní tvorbě životního prostředí pro rozvíjející se socialistickou společnost. Geografii v tomto směru přísluší zvláště významné postavení, vyplývající z úkolů a cílů geografie jako vědy i výchovně-vzdělávacího předmětu na školách. Její synteizující charakter a komplexní pohled na geografické prostředí, jeho přírodní a společenskou složku, ji umožňuje závěry vyšších kategorií a jejich uvádění v širší systémy celospolečenského zájmu. Obdobně na stejném principu spočívá i její úloha ve škole, oproti ostatním předmětům, které řeší spíše jen dílčí otázky ochrany a aktivní tvorby životního prostředí. Geografie naproti tomu již ve škole má zvláště rozsáhlé pole působnosti srovnáváním stavu geografického prostředí, negativního působení společnosti na přírodu a naproti tomu rekultivace přírodního prostředí zejména v některých oblastech SSSR. Hledání příčin a vztahů na vlastním prostředí republiky nutně aktivizuje žáky, jež si odnášejí pocit spoluzodpovědnosti, ať v budoucnu budou působit jako poslanci různých stupňů či pracovníci nebo dokonce ředitelé závodů.

Rozvoj socialistické ekonomiky je dalším závažným problémem naší společnosti, ať již v rámci národním nebo mezinárodním, zvláště integrované socialistické dělby práce. I v tomto směru splnila zvláště školská geografie svůj úkol v oblasti propagandy, popularizace myšlenek i dílčích výsledků. Ekonomičtí geografové jsou však často suplováni ekonomy, ač právě v oblasti prostorových vztahů a lokalizačních činitelů měli sehrát významnou roli poradní, konsultační i projektovou, zvláště v období, kdy se často zásadně v důsledku vědeckotechnické revoluce mění nejen technika a technologie, ale i sortiment a surovina, inerce se podřizuje integraci a dopravní faktor, minimalizace přepravy nabývá v prostorových vztazích stále více na významu.

Apkace geografických poznatků v regionální geografii určité oblasti republiky by mělo být programem řady nových pracovišť geografie, zvláště na pedagogických fakultách, kde již plní ve většině případech dílčí úkoly tohoto druhu. Vycházíme-li z možného příspěvku geografie na realizaci stranického usnesení o maximálním využití vědeckých poznatků k rozvoji socialistické společnosti, zůstává pro nás komplexní zpracování oblasti republiky věcí dosud otevřenou. Náročnost úkolů vyžaduje rozsáhlý průzkum a práci řady zkušených odborníků, ať již přímé nebo konzultační. I v tomto směru by bylo zapotřebí na plzeňském sjezdu položit systematický základ a vytvořit teoretickou a organizační bázi pro zapojení všech geografů do regionální badatelské činnosti, i když v různých stupních zainteresovanosti. V regionální geografii má geografická syntéza a komplexní pohled praktický dopad. K práci by se měli hlásit také geografové učitelé jako vysokoškolsky vzdělaní pracovníci, dobří znalci prostředí, v němž působí. Geografická společnost a ústav k tomu měly vytvářet postupně podmínky. Nutno poděkovat všem, kdož v tomto směru využívají fora sjezdu k tomu, aby na základě regionálních příspěvků ze západočeské oblasti přispěli k výzkumu oblasti v současnosti a i v minulosti (jak to konstatoval také III. sjezd v Plzni v r. 1935), hospodářsky jedné z nejslabších.

Sjezdový referát mohl poslat každý účastník sjezdu. Referáty byly zařazeny do dvou sborníků podle témat konference a počítá se, že by nebyly na sjezdu opakovány v zájmu ekonomiky času účastníků sjezdu. Jednání budou předcházet úvodní referáty pověřených členů ústředního výboru, po nichž by následovala

přímo diskuse k základní problematice. Jak dalece se tento závěr ve sjezdových jednáních projeví kladně, bude záležet na samých účastnících sjezdu. Sjezd bude odrazem neje odbornosti, ale i společenskou potřebou účastníků angažovaně přispět k řešení problémů týkajících se našeho oboru i celé naší společnosti. Otevřená tribuna dává možnost odpovědného projevu a může prokázat bezprostřední interest celé členské základny o jejich řešení. Očekáváme, že se jednání zúčastní zástupci pozvaných organizací, složek a institucí, jimž práce našich geografů at již z rozličných úseků činnosti není lhostejná.

Na závěr dvoudenního jednání budou členové Čs. společnosti zeměpisné při ČSAV hodnotit svou činnost za poslední tři léta a zvolí nový výbor, který bude na další období pracovat ku prospěchu a rozvoji geografie a pro její širší společenskou uplatnění.

K poznání západních Čech a jejich problematiky přispějí programové exkurze, jež budou uváděny (at již na počátku nebo v průběhu) odbornými semináři k určitým specifickým otázkám pro navštívenou oblast.

Exkurze jsou vždy jednodenní s volnou volbou účastníků sjezdu (pokud to technické možnosti dovolí). Ještě před zahájením sjezdu navštíví všichni gastronomickou výstavu EX Plzeň, která bude zaměřena k 30. výročí retrospektivně na „stůl republiky“.

Městu Plzni bude věnována samostatná exkurze. V jejím průběhu se účastníci na odborném semináři seznámí s rozvojem n. p. Škoda, na dalším semináři s n. p. Plzeňský prazdroj, jejichž závody rovněž navštíví. Při příjetí představiteli města budou informováni též o problematice po Praze druhého největšího města v Čechách.

Blízké Rokycansko, jako oblast starého hutnictví, železářství a končící uhelné těžby, bude uvedeno po návštěvě hvězdárny a známé konzervárny Marila též seminářem s přijetím představiteli města a okresu, po němž bude položen věnec k nově upravenému hrobu cestovatele Josefa Wünsche. Účastníci navštíví mimo jiné Mirošovsko s pozůstatky po těžbě uhlí, starý hamr v Dobříví a seznámí se také s možnostmi geografického využití modelových letadel a vrtulníků.

Pošumavské podoblasti jsou věnovány dvě exkurze: ekonomicko geografická a fyzicko geografická. Prvá bude sledovat ekonomicko geografické změny v závislosti na rozvoji hlavního střediska západočeské pošumavské podoblasti, tj. Klatov, a to při příjetí představiteli města a okresu. Uskuteční se exkurze do kožedělného závodu Kozak, do největšího závodu na výrobu brýlí Okula v Nýrsku. Na zpáteční cestě se zastaví na etnograficky dochovalém Chodsku, s prohlídkou muzea a města v Domažlicích, po případě i Klenčí.

Druhá exkurze navštíví západní Šumavu, její vrcholové části, Černé jezero, rekreační středisko Železnou Rudu, Povyďří a bude ukončena prohlídkou „sirkarského“ města Sušice.

Pohraniční problematika a strukturální změny nejzápadnějšího pohraničí budou řešeny na semináři u příležitosti zástupci města a okresu v upraveném „českém Norimberku“ — městu Cheb. Bude tu vzpomenuo též významného geografa — rodáka univ. prof. dr. Bohumila Horáka, DrSc., nositele Řádu práce. Účastníci se seznámí s přehradou Jesenice, Skalka, navštíví výstavu kol, nejzápadnější město textilnictví — Aš, čtvrtohorní sopku Komorní hůrku, rašeliniště Soos a světoznámé Františkovy Lázně.

Lázeňství je věnována poslední exkurze na Karlovarsko. Seminář v našich největších světových lázních Karlových Varech bude doplněn exkurzí na výstavu broušeného skla do závodu Moser, ev. Karlovarského porcelánu. Účastníci navštíví vrcholovou část Krušných hor s Klínovcem a radiové lázně Jáchymov. Na

zpáteční cestě se seznámí s druhou nejrozsáhlejší oblastí těžby hnědého uhlí — Sokolovskem, s největší západočeskou elektrárnou v Tisové a pvrchovou těžbou hnědého uhlí.

Pro účastníky plzeňského sjezdu budou připraveny výstavy, o něž byly požádány n. p. Geodézie a nakladatelství Kartografie, Geografický ústav v Brně, Státní pedagogické nakladatelství a další. Dostane se jim také řada publikací, map a jiného sjezdového materiálu.

Plzeňský geografický sjezd si klade za cíl, aby vedle vážného, společensky zcela angažovaného jednání přispěl v přátelském ovzduší k seznámení geografů všech profesí i se zahraničními geografy ze socialistických zemí, s jejichž návštěvou se počítá. Sjezd by měl ukázat nejen možnosti aktivní spoluúčasti v další výstavbě naší vlasti, ale přispět k vytyčení takového programu, který by je pomohl realizovat.

Doc. dr. Ludvík Mištera, CSc.,
místopředseda Ústředního výboru ČSSZ
a předseda přípravného výboru sjezdu